

SLATKO, SLANO, GORKO

Fiume Fantastika: Fenomeni grada, Rijeka 2020. — Europska prijestolnica kulture
DOI: 10.31664/zu.2020.107.12

S godinom Rijeke kao Europske prijestolnice kulture (EPK) na izmaku, možemo rezimirati većinu ostvarenih projekata, pa tako i programskog pravca isključivo usmjerenog na prostor naziva *Slatko i slano* reliziranog pod vodstvom arhitekta Idisa Turata. Jedan od ciljeva ove dionice, ali i čitavog programa EPK, bio je iskoristiti dotirana sredstva u usmjeravanje završne faze postindustrijske tranzicije grada.

Slatko i slano programski je usredotočeno na aktivaciju industrijskog krajolika kanjona rijeke Rječine na sjeveru i Delte na jugu, tj. prostora gdje se Rječina (*slatko*) spaja s morem (*slano*). Izbor lokacije sasvim je očekivan s obzirom na to da je ista već desetljećima prostorni okvir brojnih, uglavnom nerealiziranih arhitektonsko-urbanističkih natječaja, tj. projekata. Tim više što se na Delti nalazi i hala bivšeg Ivexa, sjedište arhitektonskog ureda Idisa Turata i na njegovu inicijativu novoformljene platforme DELTALAB, Centra za urbanu tranziciju, arhitekturu i urbanizam koja potpisuje koncepciju i provedbu programa *Slatko i slano*.

Ako izuzmemo suradničke i gostujuće projekte DELTALAB-a ostvarene pod patronatom EPK-a, rezultati vodećeg tima platforme svode se na tri samostalna projekta — osnivanje istraživačko-edukativnog programa DELTALAB-a pri Sveučilištu u Rijeci i izložbe *DeltaLab predstavlja Slatko i slano te Fiume Fantastika: Fenomeni grada kao glavni događaj dionice Slatko i slano*.

→

Izložba *Fiume Fantastika:
Fenomeni grada*.
Foto: Matija Kralj.
←

Mauro Sirotnjak

Samostalni istraživač i arhitekt, Venecija–Rijeka–Zagreb

Izložba *Fiume Fantastika: Fenomeni grada*. Foto: Matija Kralj.

↑

Izložbu *DeltaLab predstavlja Slatko i slano* čini sedamnaest idejnih projekata, prostornih instalacija i programskih studija namijenjenih revitalizaciji šireg prostora uz Deltu, Rječinu i lukobran Molo longo. Autori su poznati hrvatski arhitekti koje je pozvao kustoski tim bez provedenog javnog poziva i šire rasprave o urbanističkim potrebama. Predloženi projekti poput kupališta, bazena, šetnice, aktivacije zgrade Exportdrva i okolnih nebodera te manjih paviljonskih instalacija, uz pojedinačna zanimljiva rješenja, predstavljaju niz točkastih intervencija u prostoru. Program postavljen na način gdje su projektanti usmjereni isključivo na svoj zadatak, tj. mikrolokacije rezultirao je izložbom projekata bez promišljanja i razgovora o cjelokupnoj problematici prostora riječke Delte, čime se dodatno povećao već pozamašni repozitorij nerealiziranih projekata za nju.

Druga je cjelina dionice *Slatko i slano*, ujedno dugoročno najzanimljivija, osnivanje programa stručnog usavršavanja pod vodstvom DELTALAB-a posvećenog istraživanju transformacija grada. S obzirom na akutan deficit suvremene misli o gradu, uspostava centra čije bi djelovanje okupilo interdisciplinarni tim stručnjaka i bavilo se aktualnim i budućim izazovima grada vrijedna je inicijativa. Edukacijsko-istraživački centar koji se ugleda na institucije poput moskovskog instituta Strelka i sada već ugaslog Berlage Instituta u Amsterdamu, čiji je dugogodišnji voditelj Vedran Mimica jedan od suradnika DELTALAB-a, u svojem predstavljanju javnosti, međutim, ni po čemu ne nadilazi programe postojećih regionalnih obrazovnih struktura, nudeći kolegije umjetnosti, povijesti, filozofije i dizajna. Budući da je u međuvremenu osnivanje studija obustavljeno, nije moguće komentirati njegov daljnji razvoj, osim da su kurikulum i osnivanje centra mogli biti znatno progresivniji i kvalitetnije osmišljeni.

Jedini od projekata realiziran u cijelosti, iako još uvijek bez najavljenog kataloga, jest izložba *Fiume Fantastika: Fenomeni grada*, koja time zaslužuje i iscrpniju analizu. Smještena u postindustrijski prostor hale Exportdrva na Delti, stavljenoj na raspolaganje programima EPK-a zahvaljujući ugovoru Lučke uprave i Grada Rijeke o petogodišnjem najmu, izložba je dio privremenog, ali važnog pomaka u otvaranju prostora Delte građanima. U sam rad, dvogodišnje istraživanje i produkciju uložena su izdašna sredstva—više od dva milijuna kuna—što svrstava izložbu u rang visoke produkcije međunarodnih izložbi.

Kao što sam naziv sugerira, izložba *Fiume Fantastika: Fenomeni grada* trebala se koristiti fenomenološkim pristupom u tematiziranju grada na Rječini, koji polazi od kod nas često zanemarene činjenice da je kompleksnost povijesnog, društvenog i urbanističkog razvoja grada moguće sagledati proučavajući ono što se u danom trenutku događa u prostoru oko nas. Zahtjevan pothvat sagledavanja grada interdisciplinarni kustoski tim—Idis Turato, Vedran Mimica, Maroje Mrduljaš, Deyan Sudjic, Luka Skansi, Ida Križaj Leko, Morana Matković i Renato Stanković—sveo je na deset tema materijaliziranih u postavu izložbe, ne samo kroz sadržaj nego i formu. Oblikovan kao gradska ulica duž koje se nižu tematski paviljoni, prema riječima autorice Ide Križaj Leko, postav izložbe aludira pak na riječki Korzo.

Međutim, teme koje utjelovljuju paviljoni—*državne granice, luka i željeznica, grad, palače* itd. povijesne su naravi i već su gotovo opća mjesta prikaza Rijeke te su puno detaljnije već obrađene u nizu izložbi Muzeja grada Rijeke, ali i unutar novog postava Memorijalnog centra *Lipa pamti*. Vanjski oblik svakog paviljona pomno je pak dizajniran, a svaka je tema doslovno oprostorena—*granice* su smještene unutar metalne ograde, *luka i željeznica* u cigleni blok, *mreže* u rasporeni brodski kontejner, *zajedničko tlo* u goleme gabione koji evociraju na gromače. Masivnost paviljona nameće pitanje održivosti pri izboru materijala i odnosa prema efemernosti izložbe. Nasuprot ekscentričnom oblikovanju paviljona, njihov je sadržaj bazičan, sa šturim opisom ili pak bez ikakvog objašnjenja izloženog materijala, utoliko da bez kustoskog vodstva nije moguće shvatiti izložbu u cjelini. Budući da je izložba pripremana više od dvije godine, a u kustoskom timu je na izložbi radilo više od dvadeset suradnika i konzultanata, ostaje nejasno kako se rezultati rada nisu artikulirali u samom sadržaju izložbe, odnosno zašto se na izložbi tek revijalno

i odveć spektakularno ponavljaju već obrađene povijesne teme, koje, iako prikazane na *ekstravagantan* način, ne donose novu perspektivu ni pogled na povijest ni njihovu aktualnu ulogu u planiranju grada.

Na tragu globalnog interesa za antifašističke spomenike socijalističke Jugoslavije, rijetka su novost unutar izložbe memorijalni spomenici kvarnerskog područja, prikazani kao zbirka maketa unutar istoimenog paviljona. Najveći udio imaju projekti arhitekta i urbanista Zdenka Kolacija, osnivača Urbanističkog Instituta za Rijeku, Istru i Sjeverno primorje 1952. godine, koji je na izložbi predstavljen samo kao autor spomenika. Nadalje, posebno je zanimljiva umjetnička interpretacija (opet) povijesti grada kolažiranjem arhivske filmske građe autora Igora Bezinovića i Maide Srabović unutar paviljona *Kino: stižu ljudi!* te istraživanje prostora Starog grada kroz virtualni svijet u paviljonu *Grad*, koje nudi ludički pristup prostoru putem kompjutorskog sučelja. Potonji je paviljon istodobno svojevrsni *hommage* arhitektu Igoru Emiliju, koji prikazuje njegovu viziju rekonstrukcije Staroga grada, međutim bez osvrta na nikad u potpunosti realiziranu i danas problematičnu obnovu.

Osim što fenomenološki pristup naznačen u naslovu izložbe nema uporišta u prikazanoj građi, drugi je propust izložbe ignoriranje recentnijih fenomena grada poput već desetljećima praznih postindustrijskih prostora ili pak transformacije čitavih predjela poput Trsata gdje je prenamjenom vojnog kompleksa početkom 2000-ih nastao studentski grad koji je znatno promijenio društvenu sliku grada. Tu su i suvremeniji fenomeni transformacije dijelova gradske luke u luksuzne marine te intenzivna turistifikacija grada koju je tek pandemija dovela u pitanje. Sve navedeno dovodi do zaključka da ne bi bilo značajnije razlike da je izložba uprizerena osamdesetih godina prošloga stoljeća! Takav povijesni odmak od sadašnjosti i odsutnost bavljenja suvremenim izazovima grada u potpunoj je kontradikciji s ambicijom i ciljem izložbe. Nažalost, takav je *bijeg od zbilje* simptomatičan i za širi arhitektonski i urbanistički diskurs u Hrvatskoj, u kojem se redovito zaobilaze teme poput stihijske turistifikacije, manjka dostupnog i kvalitetnog stanovanja te legaliziranih supstandardnih naselja poput riječke periferije. Bavljenje navedenim temama koje su karakteristične za tranzicijski neoliberalni kontekst poput hrvatskog već je godinama u domeni aktivizma. Istodobno se arhitekti koji grade apartmane, trgovačke centre i generičke interijere nimalo ne zamaraju prostornim fenomenima koje proizvode takvi projekti, još manje društveno-ekonomskom realnošću, pa time i budućnošću izgrađenog i, u sve manjoj mjeri, neizgrađenog prostora, što pokazuje i ova izložba.

Postavlja se dakle pitanje stvaramo li izložbama poput *Fiume Fantastika* stvarno korisno znanje¹ koje potiče kritičko razmišljanje i emancipatorske prakse ili reproduciramo postojeće kanone koristeći se spektakularnim dispozitivima koje omogućuje arhitektonsko oblikovanje? I na prvom *Venecijanskom bijenalu arhitekture* 1980. godine također je u oblikovanju izložbe *La strada Novissima* upotrijebljen impozantan scenografski postav u postindustrijskom prostoru bivšeg arsenala.² Međutim, ono je u ozračju krize, protesta i rasprava 1970-ih godina polemiziralo tadašnji pristup arhitekturi upravo prikazujući projekte pročelja, fasada kao površine na kojima se susreće javni i privatni svijet. Iako prvenstveno stilske prirode, izložba je otvorila niz javnih rasprava oko toga čime bi se arhitektura i arhitekti trebali baviti.³ S vremenom su takve izložbe prerasle u komercijalne sajmove arhitekture, no da je moguće iskoristiti takav format i za sagledavanje sadašnjosti i propitivanje budućnosti pokazalo je 14. izdanje *Venecijanskog bijenala* 2014. godine *all star* arhitekta Rema Koolhaasa. Njegovo kuriranje međunarodne izložbe vođeno s jedne strane kroz povijesno obračunavanje s projektom modernizacije na globalnoj razini, a s druge upravo kroz fenomenološki pristup u detektiranju europskih prostornih i društvenih nejednakosti na primjeru Italije, pokazalo se vrlo uspješnim.⁴

Ukupno gledajući, programski pravac *Slatko i slano* pokrenut je s velikim ambicijama, no nedorečenost i anakronost u osmišljavanju i realizaciji programa pretežito

¹ Garcés, Marina, Raqs Media Collective i dr., WHW. *Stvarno korisno znanje*.

² Szacka, „Debates on display“; Szacka, *Exhibiting the Postmodern*.

³ Kolacio, „Dva pogleda na postmodernu“.

⁴ Koolhaas, *Fundamentals*.

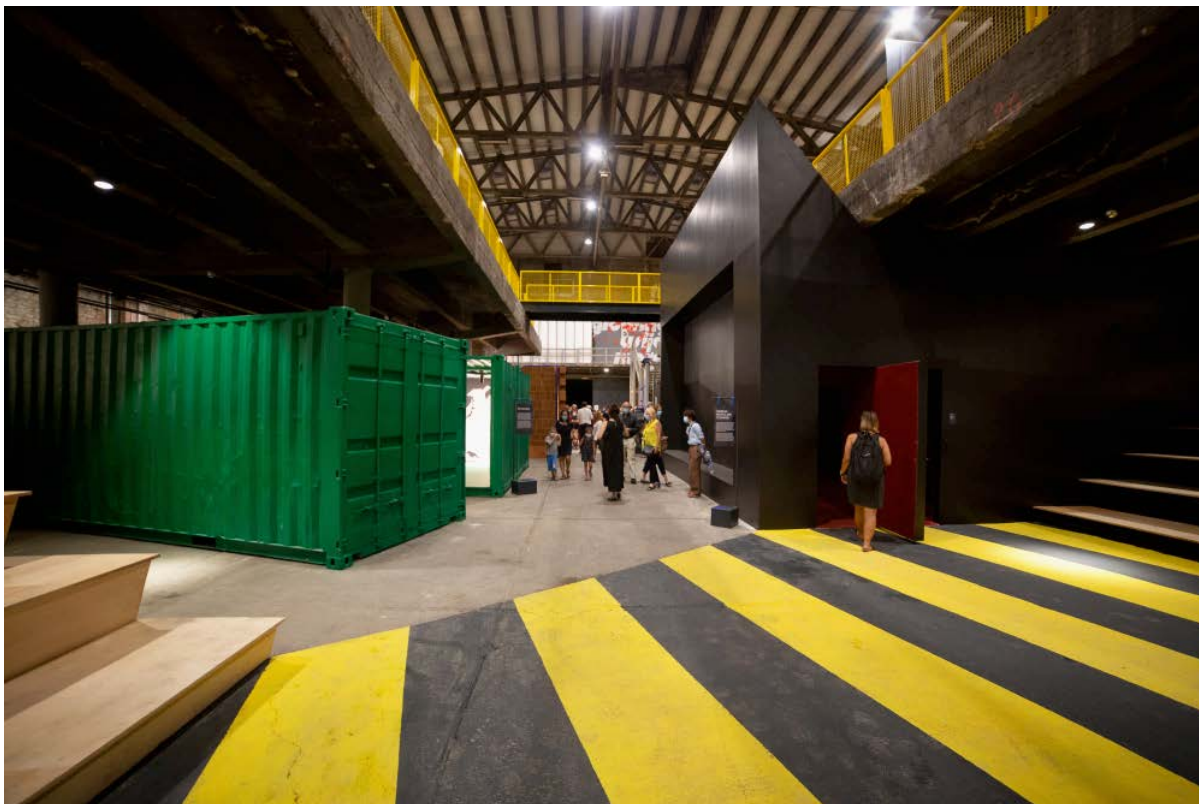

Izložba *Fiume Fantastika: Fenomeni grada*. Foto: Matija Kralj.
↑

proizlaze iz jednodimenzionalnoga arhitektonskog pogleda na pitanja grada. Sve to ostavlja pomalo gorak okus propuštene prilike. Ne samo u sklopu programa prijestolnice kulture nego i inače, kritičko promišljanje prostora trebalo bi biti osnova za stvaranje novog urbaniteta, međutim izložba *Fiume Fantastika* nije pružila suočavanje sa *surovom* urbanom stvarnošću pa prema tome ni moguće vizije budućnosti. Vakuum koji nastaje takvim pristupom višestruko je štetan, osim zbog očitog nedostatka kritičke prostorne svijesti *ovdje* i *sada*, i zbog nerealiziranog transfera znanja, iskustva i ambicije na mlađe generacije arhitekata i istraživača.

•

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

Kolacio, Zdenko. „Dva pogleda na postmodernu / razgovor Paola Portoghesija i Bruna Zevija o postmodernoj arhitekturi u povodu Biennala u Veneciji, 1980.”. *Čovjek i prostor* 27, br. 331 (1980): 16–17.

Koolhaas, Rem. *Fundamentals / 14. Mostra internazionale di architettura, La Biennale di Venezia*. Venezia: Marsilio, 2014.

Szacka, Léa-Catherine. „Debates on display at the 1976 Venice Biennale”. U: *Exhibiting architecture: Place and displacement*. Zürich: Lars Müller, 2014.

Szacka, Léa-Catherine. *Exhibiting the Postmodern: the 1980 Venice Architecture Biennale*. Venice: Marsilio, 2016.

WHW. *Stvarno korisno znanje*, katalog izložbe. Madrid–Zagreb: Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía—Galerija Nova, 2014.